

Trabzon Fırka Kumandanı Ferik Hamdi Paşa Cinayeti: Cinayet mi Suikast mı?

Türkmen Törelî*

ORCID: 0000-0002-7486-523X

Öz

15 Mart 1907 tarihinde Trabzon Fırka kumandanı Ferik Hamdi Paşa cuma namazı çıkışında mülazım-ı evvel Naci tarafından öldürülmüş ve bu olayın sıradan bir cinayet mi yoksa suikast mı olduğu günümüze kadar tam olarak anlaşılamamıştır. Katil Naci'nin ifadelerinde veya olay ile ilgili diğer belgelerde ittihatçı olduğuna dair bir emare yokken cinayetin akabinde özellikle de II. Meşrutiyetin ilanından sonra İttihatçılar Mülazım-ı evvel Naci'ye sahip çıkmış onun İttihat ve Terakki Cemiyetinin Trabzon 7 numaralı üyesi olduğunu iddia etmiş ve cinayeti de II. Abdülhamid'e yakın olması ve onun emirlerini zalimane şekilde yerine getirmesinden dolayı Ferik Hamdi Paşa'yı öldürdüklerini ileri sürmüşlerdir. Mahkemede verdiği ifadelerde ittihatçılığı ile ilgi bir şey söylemeyen Naci, İttihatçılara göre kahraman olmuş ve II. Meşrutiyetten sonra geride kalan aile fertlerine maaş bağlanması sağlanmıştır. Eğer İttihatçıların bu iddiaları doğru ise olay basit bir cinayet değil, İttihatçıların ilk suikastı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Trabzon Fırka Kumandanı Ferik Hamdi Paşa, Mülazım-ı evvel Naci, İttihat ve Terakki Cemiyeti, II. Meşrutiyet, Trabzon

Gönderme Tarihi:10/03/2020

Kabul Tarihi:29/03/2020

*Doç.Dr.,Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, E-Mail:turkmen.toreli@deu.edu.tr.

Trabzon Division Commander Ferik Hamdi Pasha Murder: Murder or Assassination?

Türkmen Törelî

ORCID: 0000-0002-7486-523X

Abstract

On March 15, 1907, Trabzon Division commander Ferik Hamdi Pasha was killed by Lieutenant Naci at the exit of Friday prayer. Until today, it was not fully understood whether this incident was an ordinary murder or assassination. Neither in the testimonies of killer Naci nor the other related documents, there was no sign of his being a unionist. However, following the murder, especially after the announcement of the Second Constitutional Era, Unionists defended lieutenant Naci by claiming that he was a member (Trabzon number 7) of the Committee of Union and Progress and asserted that they killed Ferik Hamdi Pasha because he was close to Sultan Abdul Hamid II and carried out his orders in a cruel manner. Naci, who said nothing about being a unionist in his court testimonies, became a hero of the Unionists. After the Second Constitutional Era, a salary was provided to his remaining family members. If these allegations of the Unionists are correct, it will not be a simple murder, but the first assassination of the Unionists.

Keywords: Trabzon Division Commander Ferik Hamdi Paşa, Lieutenant Naci, the Committee of Union and Progress, the Second Constitutional Era, Trabzon

Received Date: 10/03/2020

Accepted Date: 29/03/2020

Убийство Капитана Фрегата Трабзона Ферика Хамди паши :Убийство или заговор ?

Резюме

15 марта 1907 года после пятничной молитвы был убит Капитан Фрегата Трабзона Ферик Хамди Паша старшим лейтенантом Наджи . Было ли это происшествие случайным убийством или же заговором так и остается загадкой по сей день . В заявлениях убийцы - старшего лейтенанта Наджи, нет никаких признаков того, что он был младотурком. В последствии же после провозглашения Второго «Мешрутиета» (Конституционной манархии) младотурки заявили , что Наджи является 7-м членом Комитета «Теракки Джемиети» и утверждали что убийство Ферика Хамди паши связано с Абдульхамидом II. чьи безжалостные приказы ему приходилось выполнять . В заявлениях, сделанных в суде Наджи, который ничего не сказал о юнионизме , стал героем по мнению младотурков и в следствии второго «Мешрутиета» членам его семьи предоставлялась заработная плата. Если обвинения и заявления младотурков верны , то это будет не просто убийством а первым заговором младотурков.

Ключевые слова: Капитан Фрегата Трабзона Ферик Хамди паша, старший лейтенант Наджи, Младотурки и «Теракки Джемиети», II.«Мешрутиет» (конституционная монархия), Трабзон

Получено: 10/03/2020

Принято: 29/03/2020

Giriş

Tarih 15 Mart 1907 Cuma günü, Trabzon Fırka Kumandanı Ferik Hamdi Paşa maiyeti ile birlikte cuma namazını kılmak için geldiği Orta Hisar Camiinden çıkarken elinde bir kase (keşkül), üzerinde yeşil pelerin olan bir dilenci Paşa'ya yaklaşarak sadaka ister. Paşa'nın duraksamasıyla birlikte dilenci pelerininin altından çıkardığı tabancasıyla (revolver) Hamdi Paşa'yı çenesinden tek kurşunla öldürür.¹ Katilin o kalabalık içerisinde kaçmasına imkân yoktur. Kısıklıvrak yakalanır. En yakın karakola götürülen katilin kim olduğu kısa sürede ortaya çıkar. Katil, Trabzon Redif Deposu memuru Mülazım-ı evvel Naci'dir.²

Tutuklanan katil Naci hemen gece kurulan Divan-ı harp Mahkemesine sevk edilir. Naci çıkarıldığı mahkemede de karakolda söylediklerinden farklı şeyler konuşmaz. Mülazım-ı evvel Naci mahkemeye verdiği ifadesinde, cinayeti Hamdi Paşa'ya duyduğu şahsi kin ve düşmanlığından dolayı işlediğini söylemiştir. Bu hususu Trabzon Valisi Ziver Bey olay günü Başvekalete gönderdiği şifreli telgrafta da belirtmiştir. *“fiil-i katlin sebebi adavet-i şahsiyyesinden başka bir şey olmayub istinkakta iki maaş mütedahil olmasından ve validesinin maaşları terakim etmiş bulunmasından naşi katle tasaddi eylediğini ifade ettiği maruzdur”*.³ (Bkz. EK 2)

Peki, katil Naci Hamdi Paşa'ya neden düşmanlık besliyordu ve bu düşmanlık onu öldürmeye gidecek kadar büyük müydü? 24 Mart 1907 tarihli Meclis-i Rüesa kararında Mülazım-ı evvel Naci'nin bu düşmanlığı ile ilgili onun ifadelerinden belgelere yansıdığı kadarıyla şöyledir:

“...divan-ı harpçe icra-yı muhakemesi hakkında şeref sünuh ve südur buyurulan irade-i seniyye-i hazret-i hilafet penahi mantuk-ı celilerine tevfikan icra kılınan muhakemesi üzerine Trabzon Divan-ı harb-i mahsusu tarafından tanzim olunub Trabzon Fırkası kumandanlığı vekaletinin tahriratıyla varid olarak muhakemat dairesince bi't-tetkik tasdik kılınmış olan mazbatada katil-i merkumun pederi binbaşı müteveffa Hacı Ali Ağadan dolayı validesine tahsis ve ihsan buyurulan

¹ BOA, İ.AZN. 72/4; BOA, İ.HUS. 154/99.

² BOA, DH. ŞFR; 377/18).

³ BOA, BEO, 3013/225925 (Trabzon Valisinin Başvekalete gönderdiği 4 Mart 1907 tarihli telgraf).

şehri 426 guruş maaşdan müterakim 26 maaşın kamilen ve mümkün değilse bir kısmının itfası için bir iki gün evvel vilayette vuku bulan şimdilik umum meyanında bir maaş verileceğinden bu defa bu maaşın ahzıyla diğerlerinin de tesviyesi çaresine bakılacağı cevabının verilmesi bais olmasıyla defterdarı darb etmek üzere boş bir sandalyeye ve muvahharen kılıncına el atmış ise de orada bulunanlar tarafından men edilmekle beraber defterdarlık tarafından müteveffayı müşarün ileyhe müracaatıyla şikayet edilmesine ve merkumun şu hareketi edeb ve terbiye-i askeriyeye münafi bulunmamasına mebni selahiyet-i kanuniyye dairesinde habs ile tedibi cihetine gidilmiş ve habsinin üçüncü günü akşamı hapisten ihraç edilmiş iken katil-i merkum tekrar mezkur maaşatı almak için defterdar vekili ve muhasebe müdiri Mustafa Efendiyi darb ve tahkir eylesinden dolayı şikayet edildiğinden merkum bu suretle askerlik edilemeyeceğini beyan ile deponun anahtarını terk ve teslim eylediğinden dolayı kumandanlıkça bir ay isticvab-ı fırka-i divan-ı harbine tevdi olunmuş ise de kanuna itimatten imtina ile divanı harbe gitmediği gibi yevm-i mezkurda bir revolver ve bir de keşkül (keşkül) alarak müteveffa-yı müşarün ileyh camiden çıktuktan sonra karşusuna geçüp sadaka istemek suret ve bahanesiyle iktisa eylediği yeşil rengde geniş pelerinin altında sakladığı revolveri bi't-teşhir te'ammüden katil eylediği tab'an vukubulan ikrar ve itirafı ve orada bulunanların şهادetleriyle sab.it olduğu cihetle ceza kanunname-i hümayununun 175. Maddesine tevfi kân idamına karar verildiği beyan olunmuş ve bu babda icra kılınan tetkikat üzerine muhakemat dairesinden tanzim kılınan mazbatada katil merkumun daire-i hükümette mevkuf bulunduğu jandarmada ifadesinde validesinin maaşı doğrudan doğruya mal sandığından veriliyor, kumandan paşa bu işe müdahale etmiş olduğu halde o maaş için ne sebebe mebni kumandan paşayı öldürdüğünü beyan ederek fül-i katli ol vakitten beri tasavvur ettiğini tafsilaten ikrar eylediği gibi diğer su'allere verdiği cevaplarda ve divan-ı harbçe icra kılınan istinkakta dahi...."⁴ (Bkz EK 1)

Anlaşılacağı üzere katil Naci annesinin aldığı maaşları uzun zamandır alamadığı için bu sorunu çözmek amacıyla defterdarın makamına itmiştir. Ancak sorun çözülemediği için sinirlenmiş, defterdarı darb etmeye kalkışmış hatta kılıncına dahi

⁴ BOA. İ.AZN. 72/4;(24 Mart 1907).

davranmıştır. Defterdar Fırka Kumandanı Hamdi Paşa'ya Naci'yi şikayet edince Kumandanlık makamı Naciye üç gün hapis cezası vermiştir. Cezası biter bitmez Naci soluğu tekrar Defterdarlıkta almış bu muhasebe müdürünü darp etmiştir. Bunun üzerine Naci'den sorumlusu olduğu Redif deposunun anahtarları alınarak görevden el çektirilmiş, maaşı da kesilmiştir. Naci bu yapılanlara içerlemiş ve Hamdi Paşayı öldürmüştür.

Bu belgelerdeki bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla Mülazım-ı evvel Naci Fırka Kumandanı Hamdi Paşa'yı şahsi düşmanlığı neticesinde katletmiştir. Olayın görünürde hiçbir siyasi yönü yoktur.

Ancak İttihat ve Terakki Cemiyetinin önde gelen isimlerinden Bahaeddin Şakir'in⁵ bazı beyanlarına veya ifadelerine baktığımızda durum hiç de böyle görünmemektedir. Nitekim Bahaeddin Şakir Şehzade Yusuf İzzettin Efendi ile olan yazışmalarından birinde Ferik Hamdi Paşa cinayetiyle ilgili şu bilgileri vermektedir. *“Sultan Hamid'in vasıta-i zulüm ve istibdadı olan Trabzon kumandanı Hamdi Paşa şubenin 7 numaralı ferdi, depo memuru, mülazım Naci Efendi tarafından kahramane bir suretle itlaf edildi. Bu fedakâr, istinkâkında “ben vatanımın sa'adet ve selameti için bu zalimi öldürdüm” demekten başka bir şey söylemedi.”*⁶ Buradan da anlaşılacağı üzere Bahaeddin Şakir Mülazım-ı evvel Naci'nin İttihat ve Terakki üyesi olduğunu ve siyasi saiklerle Ferik Hamdi Paşanın öldürüldüğünü söylemektedir. Bahaeddin Şakir'in Ferik Hamdi Paşa'yı Sultan II. Abdülhamid'e yakın ve onun zulmünün uygulayıcısı demesini teyit eder bir belge veya bilgiye de rastlamadığımızı burada belirtmek lazımdır. Arşiv belgelerini taradığımızda Ferik Hamdi Paşa'nın Padişah II. Abdülhamid ile özel bir yakınlığını göremedik. Ancak Ferik Hamdi Paşa'nın Yaver-i Şehriyari ünvanını kullandığını söylememiz gerekir bunun dışında sadece eşinin rahatsızlığından dolayı Padişah II. Abdülhamit'ten İstanbul'daki Etfal hastanesinde tedavi edilmesi için izin talebi isteği vardır. Bu talebi de yerine getirilecektir.⁷

---

⁵ Bahaeddin Şakir Bey'in en önemli görevi veliaht Yusuf İzzettin Efendi'nin doktoru olmasıydı. Kendisinin bu görevi seçmesinin nedenlerinden birisi de Osmanlı tahtının varislerinden olmasıydı. Şehzadeye yakınlığı ve bu faaliyetleri hükümetin dikkatinden kaçmadı ve 1905 yılında tutuklanarak Erzincan'a sürgün edildi. Burada bir süre sürgün hayatı yaşadktan sonra, ülkeyi terk edip Paris'e gitmek zorunda kaldı.

⁶ Arif Cemil, *Bahaeddin Şakir Bey'in Bıraktığı Vesikalara Göre İttihat ve Terakki*, Yay. haz. Erdal Aydoğan-İsmail Eyyüpoğlu, İstanbul: Alternatif, 2004, 352.

⁷ BOA, Y. PRK. ASK., 229/102 (30 Mayıs 1905).

Yine İttihat ve Terakki Cemiyeti Trabzon şubesinde Paris şubesine gönderilen bir mektupta Hamdi Paşa'nın katli ile ilgili geniş bilgiler verilmektedir. Mektupta şöyle denilmektedir.

“Cemiyetimizin 7 numarasına mukayyet Trabzon deposu memuru Naci Efendi namında bir mülazım vardır ki kendisi tarikata müntesip bulunuyordu 27 Şubatta kendisiyle derinden derine konuşurken lakırdı icraat işlerine başlamak fikrinde bulunduğumuza intikal etti. İdam edilmesi lazım gelen birkaç kişi saydım. Bu mülakatımızdan sonra bu cesur arkadaş bir iki gün düşünmüş, taşınmış ondan sonra “ben işe başlıyorum” diye bir pusula gönderdi. Bu işe başlamanın ne demek olduğunu o gün öğrendik.

Kardeşimiz Naci 2 Mart 1323 Cuma günü kumandan Cuma namazından çıkarken tabancasını çekerek kumandanı çenesinin sol tarafından yaraladı. Mermi kumandanın beynine kadar nüfuz etti ve bu zalim kumandan aldığı yaranın tesiriyle 20 dakika sonra öldü.

Naci Efendi derhal yakalandı. Cesur ve kahraman arkadaşımız isticvab (sorgu) edildiği zaman: “Ben arkadaşlarımı zulümden kurtardım. Allah'ın emriyle Osmanlıların istirahatleri için küçük bir hizmette bulundum” sözlerinden başka hiçbir şey ifşa etmedi.⁸

Bu mektuplardaki yazılanlarla, Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivinden temin ettiğimiz belgeleri karşılaştırdığımızda, büyük bir tezat ile karşı karşıya olunduğu görülecektir. Zira arşivdeki belgelerin neredeyse hepsinde Mülazım-ı evvel Naci'nin cinayeti işlemesine sebep olarak, aylarca alamadıkları annesinin maaşı ve kendisinin alamadığı iki aylık maaşından başka bir sebep belirtilmemektedir. Arşiv belgelerine göre Naci sorgusunda defalarca şahsi husumetinden kaynaklı cinayeti işlediğini söylemektedir. Arşiv belgelerinin hiç birinde ne Naci'nin İttihat ve Terakki üyeliğinden ne de siyasi görüşü veya tarikat üyeliğinden bahsedilmemektedir.

Ferik Hamdi Paşa cinayeti ile ilgili ilginç bilgiler veren bir de köşe yazısı bulunmaktadır. Trabzon'da basılan ve on beş günde bir çıkan Akçaabat Gazetesinin 15 Mayıs 1947 tarihli sayısında Mahmut Üstün isimli yazar “Tarih Yolunda” isimli köşesinde “Ferik Hamdi Paşa ve Katibi Naci” başlıklı bir yazı yazmıştır.⁹ Mahmut

⁸ Cemil, *İttihat ve Terakki*, 354.

⁹ Akçaabat Gazetesi, 15 Mayıs 1947 tarihli sayı.

Üstün yazısında belirttiğine göre cinayetin işlendiği dönemi yaşamış ve iyi hatırlayan biri olup şöyle demektedir. “...O zamanları yaşamış ve vazife dolayısıyla hadisenin iç yüzüne vakıf olmuş ve hatta katil Naci'nin son nefesine takaddüm eden dakikalarda sehpaşının yanında söylediği sözleri harfiyen işitmiş bir kimse sıfatıyla hadisenin sureti cereyanını yazmağa mecbur oluyorum”

Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere Mahmut Üstün, Ferik Hamdi cinayetini yakından takip etmiş bir kişidir. Bundan dolayı yazdıklarının konuyu aydınlatabilecek önemde olduğunu düşünüyoruz. Mahmut Üstün yazısında cinayet ve taraflar ile ilgili şunları söylemektedir.¹⁰

Depo memuru Naci bir şeyhten inabe almış bir mürit, derviş taslağı bir kişi idi. Naci'nin idamından sonra teşhir edildiği sırada Sehpanın duruşuna göre yüzünün daima güneşe yani kibleye dönmesinden tefeül (fal bakma, hayra yorma) ettiler. Bir nöbetçi nefere atfen “mezarına nur indi!” ekini ilave ettiler ve nihayet katilin “külli muzirun yuktel” kaidesinin tatbik eden din mücahidi olduğunu yaydılar.

Vaktaki 1324 inkılabı vuku buldu zamanın modasına uymak isteyenler de işin iç yüzünü araştırmağa lüzum görmeden buna siyasi renk verdiler. Katil Naci Sultan Hamid'in istibdatına tahammül edemeyen bir hürriyetperver değildi Bilakis Padişaha bağlı ve hürmetkar bir tarikatçı idi. Son sözü “Allah Padişahımızın ömrünü mezdad (müzdad) buyursun” Temennisinde bulunmak oldu.

Yazının devamında Naci'nin tarikat ve tasavvufa gereğinden fazla meylettği ve hatta ailesini çocuklarını bile ihmal ettiğinden bahsedilmektedir. Kendisi işini de ihmal ettiğinden defalarca uyarılmış ve sonunda deponun anahtarları elinden alınarak işinden uzaklaştırılmıştır. Depoda yapılan sayımlar neticesinde eksiklikler tespit edilince Naci'nin maaşı kesilmiştir.

Yazının geri kalan kısmında Naci'nin Ferik Hamdi Paşa'nın huzuruna çıkıp maaşının tekrar verilmesini istediği ancak bunun mümkün olmadığını ama Hamdi Paşa'nın cebinden 5 altın verdiği belirtilmektedir. Kumandandan iş çözülemeyince Naci bu kez Defterdarın huzuruna çıkar ama o da olumsuz cevap verir. Naci bu işe o kadar hiddetlenir ki Defterdarın evinin penceresine o gece tabancayla ateş eder. Naci tekrar

¹⁰ Yazının tamamı ekler kısmında verilmiştir. Bu konuda ayrıca bakınız EK 4.

çağrılır nasihatlar edilir. Ama Naci kafasına ya defterdarı ya da kumandanı öldürmeyi koymuştur, demektir.

Mahmut Üstün'ün yazdıklarını değerlendirdiğimizde Bahaeddin Şakir'in mektubunda bahsettiği tarikat ehli olduğu bilgisi dışında bir benzerlik bulunmamaktadır. Yine İttihat Terakki Trabzon şubesinde yazılan mektupta yazılanlarla kıyasladığımızda ise hiçbir benzerlik görmemekteyiz.

Özellikle Trabzon'dan Paris İttihat ve Terakki temsilciliğine gönderilen mektuplarda resmi evraklarda bahsedilen Naci'nin annesinin ve kendisinin birikmiş maaşlarından mahkemede verdiği ifadelerden hiç bahsedilmemektedir. Mesela mektupların birinde Naci'nin mahkemede söyledikleri yazılır ki resmi belgelerde böyle konuştuğuna dair hiçbir emare yoktur. Mektupta Naci'nin mahkemede şöyle konuştuğu anlatılmaktadır.¹¹

“Cenab-ı hakkın muzırları, hainleri öldürünüz, emr-i celiline ittibaan devlet ve millete mazarrat vermekten başka bir şey düşünmeyen o hainin vücudunu ortadan kaldırmak için bir kurşun attım. Muvaffak oldumsa bahtiyarım. Olamadımsa teessüf ederim”

Diğer taraftan Mahmut Üstün'ün yazısında Mülazım-ı evvel Naci'nin maaşının kesildiğinden ve Defterdara ve Kumandan Ferik Hamdi Paşa'ya beslediği husumetten bahsedilmesi hususu arşivden temin ettiğimiz belgelerle uyusmaktadır.

İttihatçıların bu cinayeti siyasi bir suikastmış gibi üslendiklerini iddia eden Mahmut Üstün'ün cinayet sonrası yaşanan bazı gelişmeler, bu iddiasını doğrular mahiyettedir. Nitekim Trabzon İttihat ve Terakki Fırkası şubesinde Paris temsilciliğine gönderilen ve yukarıda zikrettiğimiz mektubun devamında Naci'nin kahramanlığından bahsedilerek geride kalan ailesine yardımcı olduğu ve bir takım nakdi yardımlarda bulunulduğundan bahsedilmektedir.

“...İrsal buyurulan evrak ve akçeyi aldım. Para şu sıralarda 7 numaralının öyle imdadına yetişti ki ailesi size ilelebet minnettar kalacaktır. Gönderilen parayı ailesine azar azar veriyorum. Para bittikten sonra hepsi için bir makbuz alarak

---

¹¹ Cemil, *İttihat ve Terakki*, 355.

takdim edeceğim. Parayı birden ellerine verecek olursam, akılları ermediği için borç vermeye falan kalkışacaklar ve nazar-ı dikkati celb edecekler.”¹²

Mülazım-ı evvel Naci'nin ailesine ittihatçıların yardımcı olduklarını teyit eder bir belgede Osmanlı arşivinde bulunmaktadır. Bu belge II. Meşrutiyetin ilanı sonrası tarihli olup Naci'nin ailesine maaş bağlanması ile ilgilidir. II Meşrutiyetin ilanı ve İttihatçıların ülke yönetiminde etkili bir hale gelmeleri sonrasında Mülazım-ı evvel Naci'nin ailesine maaş bağlanması gerçekten de dikkat çekmektedir. Maliye Nazırının imzası ile 6 Aralık 1908 tarihiyle çıkan belgede:

“...Trabzon Vilayeti redif Taburu Deposu memuru mülazım-ı evvel Naci Efendinin katl maddesinden dolayı idam edildikten sonra zevcesi, dört çocuğuyla perişan bir halde kaldığından, zevcesi Ayşe'nin verdiği dilekçeye istinaden her ne kadar maaş tahsisi mümkün değil ise de şayan-ı merhamet bir halde bulduklarından zevcesi ve dört çocuğuna 50'şer kuruş maaş verilmesi uygun bulunmuştur” denilmektedir.¹³ (Bkz EK 3)

Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere Cinayeti işleyen Mülazım-ı evvel Naci'nin ailesine İttihat ve Terakki tarafından yaklaşık bir buçuk yıl gizlice, Aralık 1908 tarihinden sonra ise alenen yardım edilmiştir. Elbette ki kişi ne suç işlemişse işlesin cezasını çekecektir ve Naci de idam edilmekle bu cezasını çekmiştir. Ancak suçlunun varislerine ceza çektirilmemesi hususu 3 Kasım 1839 da ilan edilen Tanzimat hatt-ı hümayununda bile açıkça dile getirilmişti. Bu bakımdan Naci'nin ailesine maaş bağlanması rutin bir uygulama gibi görülebilir. Ancak idamdan bir buçuk yıl sonra ve İttihatçıların ülke yönetiminde muktedir hale gelmeleriyle bu maaşın bağlanması dikkat çekmektedir.

Diğer taraftan Trabzon'daki İttihat ve Terakki Cemiyetinin varlığı ve faaliyetlerinin 1908 yılına kadar zayıf olduğu hatta hiç olmadığı ve bunun sebebinin de Prens Sabahattin taraftarlarının Trabzon'da çok fazla sayıda olduğunu iddia eden görüşler olduğunu da belirtmemiz lazımdır.¹⁴

Yukarıda zikrettiğimiz Arşiv belgelerinin hiçbirinde Mülazım-ı evvel Naci'nin İttihat ve Terakki Cemiyetine üyeliği veya Cemiyete sempatisinin olduğuna dair emare

¹² Cemil, *İttihat ve Terakki*, 356.

¹³ BOA, BEO, 3451/258814 (6 Aralık 1908).

¹⁴ Bkz. İsmail Akbal, “1919-1923 Yılları Arasında Muhafız Kimliğiyle Trabzon”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2004, 3-5.

olmamasına geri dönecek olursak. Trabzon'da kurulan Divan-ı Harp mahkemesinde yargılanan Naci için idam hükmü çıkmıştır. Hükmün infazı için elbette birçok prosedürün işlenmesinin ardından Padişahın infaz için iradesi gerekmektedir. Padişah iradesini de içeren dosya içerisindeki evrakların hiçbirinde bahsettiğimiz konu ile ilgili bilgi olmadığı gibi Padişah'ın iradesinin çıkmasından sonra hükümlerin kaydedildiği Kısas Defterindeki hükümde de böyle bir bilgi yoktur. İdamın infazı ile sonuçlanan cinayet davasıyla ilgili en son belge diyebileceğimiz Kısas defterindeki bu hükmün burada metin çevirisini vermeyi uygun buluyoruz.¹⁵

Rum İli Beğlerbeğliği pâyelûlerinden Trabzon Vilâyeti Vâlîsi olub murassa' osmanî ve birinci rütbe mecidî nişân-ı zî-şânlarını hâ'iz ve hâmil olan Tahir Paşa dâmet muâlihûya hüküm ki

Trabzon Fırkası Kumandanı Ferik Hamdi Paşa'yı cerh ve katl eylediği iddi'â kılınmasından dolayı cinayetle itham kılınmış olan Trabzon redif taburu depo me'mûru mülâzım evvel Naci'nin Trabzon Dîvân-ı Harb-i mahsûsu tarafından icrâ kılınan muhâkemesini hâvî kaleme alınarak fırka kumandanlığı vekâletinden bâ-tahrîrât tesyîr ve bâb-ı vâlâ-yı ser-askeri muhâkemât dairesinden tasdîk olan mazbata üzerine meclis rüesâ-yı askeriyeden tanzîm ve meclis vükelâ-yı fehîmanesinde kırâat olan mazbatada canî-i merkûm Naci'nin müteveffâ-yı müşâr-ileyhe olan husûmet ve adâvetinden nâşi üç yüz yirmi üç senesi Mart'ının ikinci Cuma günü bir revolver ve bir de keçkül alarak edâ-yı salavata Cuma için Trabzon'da vâki' Ortahisar Cami-i şerîfine azimet itmiş olan müteveffâ-yı müşârün-ileyh Hamdi Paşa'nın cami-i şerîfden çıktığı sırada karşusuna geçerek sadaka istemek bahanesiyle iktisâ eylediği yeşil renginde geniş pelerinin altında sakladığı revolveri bi'l-teşhîr taammüden katl eylediği tây'en vukû' bulan ikrârı ve i'tirâfı ve orada bulunanları şehâdetleri ile sâbit olmasına binâ'en cezâ kanûnnâmesinin yüz yetmişinci maddesine tevfiken emsâline medâr-ı terhîb ve ibret olmak üzere Trabzonda i'dâm lüzûmu gösterilmiş ve netice-i tedkîkât ve muhâkemâta ve dördüncü Ordu-yı Hümâyûnum müşîrliğinin fezleke-i iş'ârına göre canî-i merkûmün mütecâsir îka' olduğu fi'il-i katli ikrâr ve i'tirâf vechile eser-i kasd ve taammüd olub dîvân-ı haribçe ta'yîn ve tahdîd idilmiş olan mücâzât-ı kanûniyyenin tatbîki dahi ibret-i müessireye müstelzem olacağı cümle-i iş'âratdan bulunmuş olmasına nazaran

¹⁵ BOA, 10 Numaralı Kısas Defteri s. 181-182 (24 Haziran 1907).

canî-i merkûm Naci hakkında dîvân-ı mezkûrce tahdîd ve meclis rüesâ tarafından tasdîk edilmiş olan hükm-i kanûniyyenin icrâsı lâzım geleceği tezkir olunduğuna dâir marû'l-zikr meclis-i vükelâdan kaleme alınan mazbata atebe-i ulyâ-ı mülûkâneme 'arz ile istizân-ı keyfiyyet edilmiş ve tezekkür ve istizân olduğu vechile icrâ-yı icâbına irâde-i seniyye-i şâhânem mehâbet-rîz-i sunûh ve sudûr olmuş olmağla imdi siz ki vâlî-i müşârün-ileyhsin kâtil-i merkûm Naci hakkında virilen karârın icrâsına mübâderet eylesin. Fî 13 Cemâziye'l-evvel [1]325 M. 24 Haziran 1907 Mukâbele olunmuştur

Görüldüğü üzere bu hükümde hiçbir şekilde siyasi bir kasıttan bahsedilmemektedir. Yalnızca Naci'nin Fırka Kumandanına adavet ve husumetinden bahsedilmektedir.

Diğer taraftan Mülazım-ı evvel Naci cinayeti 15 Mart 1907 de işlemiş, aynı gece kurulan Divan-ı harp mahkemesi onu idam cezasına çarptırmıştır.¹⁶ İdamın nihai olarak infazı için Sadaret tezkeresi 12 Haziran 1907 de yazılmış ve infazın yapılmasını onaylayan irade ise 19 Haziran 1907 tarihinde çıkmıştır.¹⁷ Yukarıda verdiğimiz kısas defterindeki hükmün tarihi 24 Haziran 1907 olduğuna göre Mülazım-ı evvel Naci 20-23 Haziran tarihleri arasında infaz edilmiştir.¹⁸

---

¹⁶ BOA, BEO, 3013/225925 (16 Mart 1907) "...Bu gice teşekkül iden divan-ı harbçe muhakemesi bi'l-icra ittifak-ı ara ile idamına hükmolunduğuve keyfiyyetin cihet-i askeriyye telgrafla makâm-ı ali-i seraskeriyye bildirildiği... Trabzon Valisi Ziver"

¹⁷ BOA, İ. AZN. 72/4.

¹⁸ 9 ve 10 numaralı Kısas defterlerindeki hükümler, Padişah iradesinin çıkması ve infazın gerçekleşmesi sonrasında yazılmaktaydı. Bkz. Ahmet Aksın, "31 Mart Yargılamaları üzerine Yeni Belgeler", *Sultan V. Mehmed ve Dönemi Sempozyumu Bildirileri*, c.2, İstanbul: 2018, 488.

Sonuç

15 Mart 1907 tarihinde meydana gelen ve Trabzon Fırka Kumandanı Ferik Hamdi Paşa'nın ölümüyle sonuçlanan cinayet, arşiv belgelerine göre kişisel bir husumetten kaynaklı işlenmiş bir cinayettir. Zira temin ettiğimiz bütün arşiv belgelerinde Mülazım-ı evvel Naci'nin neden bu cinayeti işlediği sorusunun cevabı hep bu şekilde açıklanmaktadır. Buna mukabil İttihat ve Terakki mensuplarının kendi aralarında olan ve günümüze intikal etmiş yazışmalarında ise katil Naci'nin Cemiyetin üyesi olduğundan bahsedilmektedir. Temin edebildiğimiz belge ve kaynaklardaki bu bulgular sonucunda bizim bir kanaat edinebilmemiz zordur. Kesin bir hükme varabilmek için en azından arşiv belgelerinin birinde Naci'nin ittihatçılarla olan bağından bahsedilmesi gerekliydi. İttihat ve Terakki'nin II. Meşrutiyet sonrası ülke yönetiminde etkili olmaları sonrasında Naci'nin ailesine maaş bağlanması konusu da bize göre Naci'nin İttihatçı olduğuna dair kesin bir delil değildir. Öte taraftan katil Naci'nin İttihatçı olmasıyla ilgili resmi bir bulgu olsaydı bu cinayet İttihat ve Terakki'nin planlayıp uyguladığı ilk suikast eylemi olacaktı.

Kaynaklar

I-Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri (BOA)

BOA, BEO, 3451/258814.

BOA, BEO, 3013/225925.

BOA, DH. ŞFR; 377/18.

BOA, İ.AZN. 72/4.

BOA. İ.HUS. 154/99.

BOA, Y. PRK. ASK., 229/102.

BOA, 10 Numaralı Kısa Defteri.

II. Kitaplar, Makaleler ve Tezler

AKBAL, İ., “1919-1923 Yılları Arasında Muhafif Kimliğiyle Trabzon”,
Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2004.

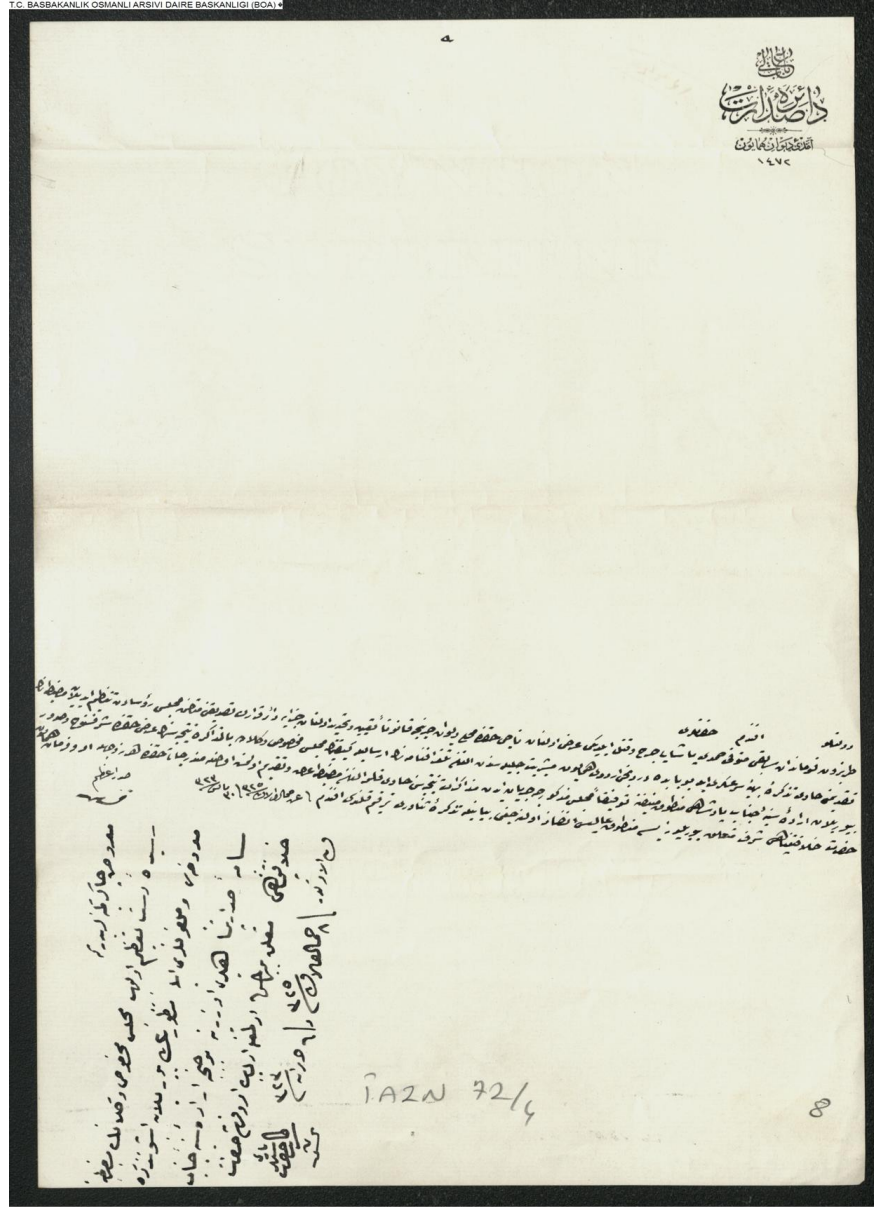
AKSİN, A., “31 Mart Yargılamaları üzerine Yeni Belgeler”, *Sultan V. Mehmed
ve Dönemi Sempozyumu Bildirileri*, c.2, İstanbul: 2018.

CEMİL, A., *Bahaeddin Şakir Bey'in Bıraktığı Vesikalara Göre İttihat ve
Terakki*, yay. haz. Erdal Aydoğan-İsmail Eyyüpoğlu, İstanbul: Alternatif, 2004.

ÜSTÜN, M., “Ferik Hamdi Paşa ve Yaveri”, *Akçaabat Gazetesi*, 15 Mayıs 1947.

<https://twitter.com/OttomanArchive/status/1232769345857761286/photo/1>(18.0
3.2020).

Ekler:

IAZN.00072.00004.008

EK 1: Ferik Hamdi Paşanın Katili Mülazım-ı evvel Naci'nin idamına dair çıkan Padişah İradesi

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BAŞKANLIĞI (BOA)

سنة في ١٩٠٧
Le 190
وصول نومروسي
N° d'arrivée
دقيقة ساعة
h. m. du
ارسالی
Réexpédié
à
مأمورك امضای
Signature de l'Employé

نومره ١
في ١٩٠٧
واسطه سيله
Transmis par
دقيقة ساعة
h. m. du
بدأ مخاره
Commencé à
ختم مخاره
Fini à
مأمورك امضای
Signature de l'Employé

L'état n'accepte aucune responsabilité
à raison du service de la télégraphie

De ..... pour ..... عن طريقه الى

محل نومروسي	عدد كلمات	غروب	محل تاريخي	ساعة	دقيقة	روز وباش	طريق	اشارات مخصوصه
N° du dépôt	Nombre de mots	Group	Date du dépôt	Heures	Minutes	Matin ou soir	Voies	Indications non taxés
١٧٦١	٤٥	٩٤		٩		رند		

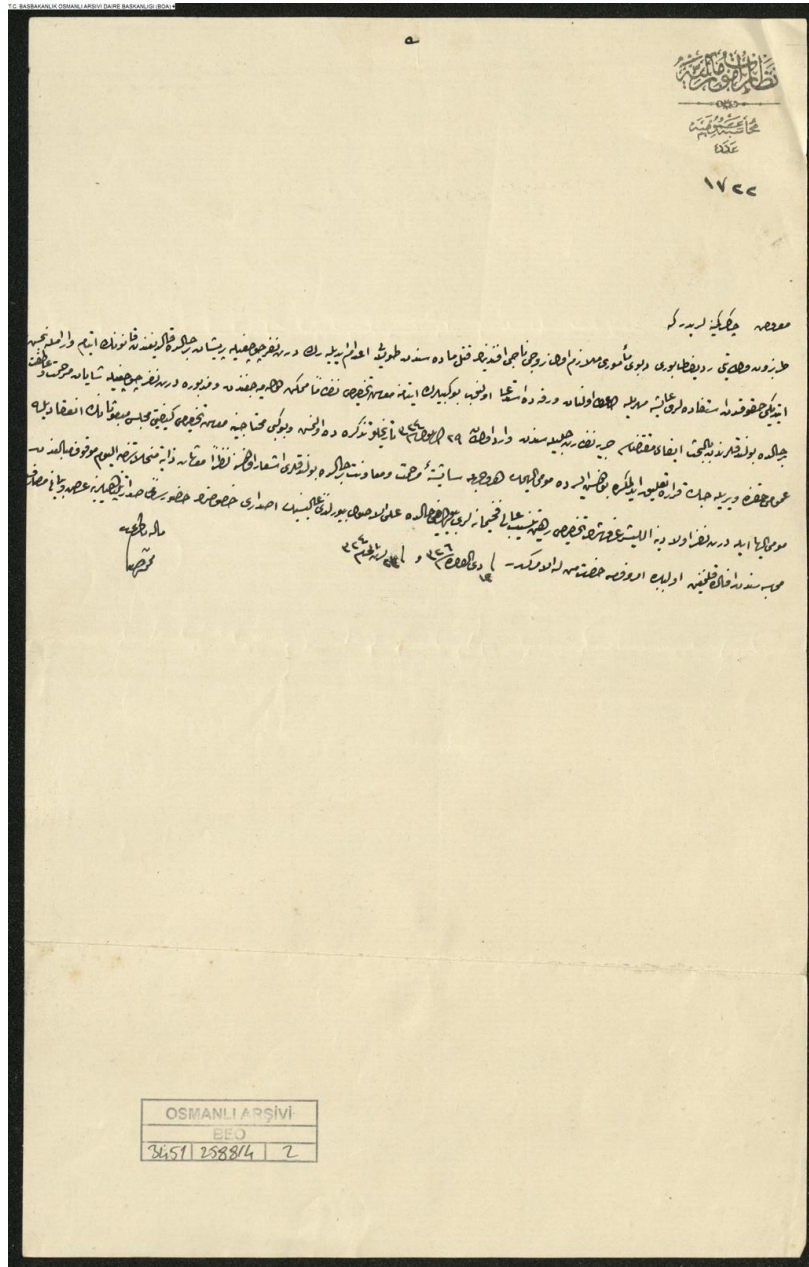
Handwritten notes and signatures in Ottoman Turkish script are present below the table.

OSMANLI ARSIVI
DH.ŞFR
377 | 18

DH.ŞFR.00377.00018.001

EK 2:Ferik Hamdi Paşa'nın öldürüldüğü gün (2 Mart 1907) Trabzon Valisi Ziver Bey'in Dahiliye nezaretine çektiği şifreli telgraf

BEO.003451.258814.002

EK 3: Mülazım-ı evvel Naci'nin ailesine maaş bağlanmasına dair

Tarih yolunda

Ferik Hamdi paşa ve kâtibi Naci

Yazan : Mahmut ÜSTÜN

Mülâzım Naci tarafından 1322 tarihinde cuma Namazından çıktığı sırada tabanca kurşunu öldürülen Trabzon Fırkası kumandanı Ferik Hamdi Paşa Osmanlı ordusunun değerli kumandanlarından ve fedakâr Türk evlâtlarından biri idi. Kâtibi Naci ise Kavak Meydan redif deposu memuru ve Mülâzımı evvel olmakta ziyade Eksotha mahallesine gelerek ikametgâhına bir tekke haline getirmiş olan bir şeytan (İsbâbe) almış bir (Mürit) ve deriş taslağı bir kimese idi.

Hadise vuku bulduktan sonra, birini kanun ötekini de cehalet himaye etti. Fakat kanun galip geldiği için kâtil idam oldu. Kara kuvvet kendisi mağlûp olmuş görünce değerli kumandanın manev idamesi hüküm verdi. Bu hüküm infaz etmekte üzere Şeybler, Dervişler ve Müritler faaliyete geçti.

Kâtibi Nacinin idamından sonra teşhir edildiği sırada Şehpanın duruşuna göre yüzünde daima Güneye yani kibleye dömesinden tefâül ettiler. Bir nöbetçi nefere atfen (mezarına Nur indi) ekini ilâve ettiler. Ve nihayet kâtibi (Küllü Mozirrua yuktel) kâidesini tatik eden din mücahidi olduğuna yasydılar.

Vaktaki 1324 inkişâbı vuku buldu. Zamanın modasına uymak isteyenlerde için iç yüzünü araştırmaya lüzum görmeden buna siyasi reak verdiler. Tatbikatlarını beceremedikleri işi yaptılar. Manzara rotoşlandı bedil sahnelere kadar ulaştırıldı.

Halka yaptığı hizmetin mükâfatı imiş gibi, temis alıma siyah leke vurularak tarihin huzuru çıkarılmak gayetinde bulunuldu. Bu baksız ithama vicdanı kâil olmayanlardan olduğum için o zamanları yazmam ve vâzife dolayısıyla hadisenin iç

yüzüne vakıf olmuş ve hatâ kâtibi Nacinin son nefesine takaddüm eden dakikalarda şehpanın yanında söylediği sözleri harfiyyen işitmiş bir kimese sıfatıyla hadisenin sureli cereyanını yazmaya mecbur oluyorum.

Kâtibi Naci Sultan Hamidin istiptadına tahammül edenmiş bir hüriyetperver değildi. Bilakis padişaha bağlı ve hürmetkâr bir terikatçı idi. Son söz (Allah padişahımızın ömrünü merdâd boyursun) Temennisinde bulunmak oldu. (1)

Naci askerliğin şerefini, oda dini unuttuk kadar kendini tarikat cereyanına kapmıştı. Zaviyenin gece-i ve gündüzlü müdâvimi idi, hadiseye takaddüm eden aylarda seyh tarafından güde oobin kerre kelimesi tevhit çekmeye mecbur edilmişti. Ondan sonra manevî mertebeye ancak nail olacaktı.

Tem bir terikâtçıya olmuştur. Resmî vazifesi başına Naci günlerce gitmiyor, Zaviyelerde Şeybler, Müritler, her tabakada insanlar arasında zikredip arzu ettiği mertebeye yükselmek üzere geceyi gündüz katkaskan deponun anahterlerini teslim ettiği açık gözü depoyu boşaltıyordu.

Nacinin yalnız resmî vazifesini değil, birliğini, karını ve çocuklarını da düşünce hali kalmamıştı. Arada sırada evine gidiyorsa da orada zikirle meşgul oluyor. Sabahlara kadar uyuyordu. Hattâ, bir gece yarısı evinin damına çıkarken (Kerkilasa!) karışmak üzere kendisi aşağıya da atmış isceda hafif bir yara ile kurtulmuş ve fakat henüz uçabilecek mertebeye vâsil olmadığının anılarından inkisarî hayale uğraya-

Arkası 4 de

(1) İsbâbı konusunda vaciî dolayısıyla arada bulunan peşta komiserlerinden İyâz Hakkı, İhsan ve Kavak Altın İptidâlarıdır ki, bu sözler belâni her beyatlıdır.

Ferik Hamdi paşa

rak daha ziyade bir gayretle teahhütüne sarıldı.

Kendisine bir kaç kerre ihtar edildi, nasihat olundu, hiçbir fayda vermedi.

Nihayet depodan uzaklaşırıldı. Namusuna tevdi edilen mirî eyya bir beyet marifetle sayılmaya başlandı. Nokssolar görüldü. İhbarlarda tevâli edince haklarında tahkikat başladı. Bu vaziyet karşısında hepisi icap ederken kumandanın merhamet etti gayri mevkuf bırakıldı. Fakat kanunen masûf kâşıldı. Ancak o zaman devlet hazinesinin çoluk ve çocuklarını rizkası temin etmeye incedillah memur edilmiş bir imaret kazaası ölmüştü anladı.

Naci depo hesabı ve noksanlarla ilgilenmiyor, yelken masâf istiyordu. Ferik Hamdi Paşaya baş vurdu. Merhametle cehinden baş altın verdi.

Bu muracaat ikinci defa tekrarlandı. Bu defada kendisi cehinden fedakârlıkta bulundu. Ve hesabına bir an evvel teahhüt vâzifetini kanunen teahhüt emrolunda. Deposun açığı o kadar fazla karışık idi ki, tahkik beyeti bir üzüldü bu işi bir neticeye erdirmiyordu.

Naci bu defada defterdara muracaat etti. Defterdara cevabı gayet basit oldu.

Kumandan yazarsa masâfını verecek!

İlerer edince de, kapuya gösterdi. O dakikadan sonra Naci kâibini karartmıştı.

O gece defterdara evinin pencere camlarına kurşun atarak tehdit etti. İş firka kumandanı Hamdi paşaya haber verildi. Naci çağrıldı. Bahşanal nasihatler edildi. Fakat hoda evveltiler gibi bir fayda vermedi. Yapılan iyilikleri, himayeyi düşünemiyordu.

O artık öldürmek, bir adam öldürmek istiyordu.

Fakat, kimi ?

Kumandan Hamdi Paşayı ? yoksa defterdara mı ? o gece abdest aldı. (7) iki rekât namaz kıldı ve istihsareye yattı. Gördüğü karrışık rüyalarından istimzaçta bulunarak bunlardan birisini öldürmeye tamri tarafından memur edildiği kanaatine vardı.

Fakat kimi ?..

Bunu kestiremiyordu. Rüyada buna benzer de bir işaret yoktu. Nihayet karar verdi. Dört defa tasarladığı kurşunun ucu Hamdi Paşaya isabet etmişti.

Artık kararını kâtiyetle verdi.

Ferik Hamdi Paşayı öldürecektili. Sonu var

EK 4: Mahmut ÜSTÜN'ün Akcaabat Gazetesindeki köşe yazısı

EK 5: Ferik Hamdi Paşa için Trabzon'da yapılan türbe¹⁹

¹⁹ <https://twitter.com/OttomanArchive/status/1232769345857761286/photo/1> (18.03.2020).

EK 6: Ferik Hamdi Paşa